

مسجد جامع

موقعیت: میدان قیام، خیابان علامه مجلسی

سال تاسیس: قرن دوم هجری

ابعاد مسجد: ۱۴۰*۱۷۰

این بنا ترکیبی از سکه های معماری و تزئین کاری ایران در گذر زمان است از قدیمی ترین مساجد ایران است که بر روی ویرانه های مسجد قدیمی تری ساخته شده که اعراب ساکن حومه اصفهان در قرن دوم هجری ساخته بودند

این مسجد دارای بناهای متعددی است از جمله:

صحن چهار ایوانی، شبستانها، مدرسه مظفری، صفا های کوچک دوره دیلمی، گنبد نظام الملک، گنبد تاج الملک، محراب اولجایتو، چهار ایوان معروف صاحب، استاد، شاگرد، درویش

قدیمیترین بنای تاریخی اصفهان را باید مسجد جمعه یا مسجد جامع اصفهان تلقی کرد. سیمای فعلی مسجد عمدتاً مربوط به اقدامات دوره سلجوقی است اما تعمیرات و الحاقات آن به دورانهای بعد به خصوص عصر صفویان مربوط می شود. اما در کاوش های باستان شناسی مراحل قبل از سلجوقی هم به دست آمده که به دوران آل بویه و قرن سوم هجری باز می گردد. در همین کاوش ها آثار قبل از اسلام نیز کشف شده است.

مسجد دارای ورودیهای متعدد است که هر یک فضای مسجد را به بخشهایی از بافت پیرامون آن مربوط می کند این ورودیها همه در یک زمان ساخته نشده اند و هر یک در مقطعی از تاریخ و در ارتباط با ساختمان درون و بیرون بنا به وجود آمده اند. گذرها و معابری که در گرداگرد مسجد وجود دارند بیانگر ارتباط گسترده ای است که مسجد با بافت قدیم شهر دارد.

مسجد جامع اصفهان با نقشه چهار ایوانی بنا شده و از آنجا که ابداعات هنری و معماری ۱۵ قرن دوران اسلامی را در خود گرد آورده است یکی از بهترین آثاری به شمار می رود که در دنیای امروز شهرت دارد. با توجه به منابع و مآخذ مختلف این نکته مشخص می شود که مسجد جامع در طول زمان به سبب آتش سوزی و جنگ های متعدد و نا آرامی های دوران های مختلف آسیب فراوان دیده و دوباره بازسازی و مرمت شده است.

چهار ایوان اطراف میدان مشخص کننده شیوه مسجد سازی ایرانیان است که پس از احداث آن در سایر مساجد نیز رواج یافته است. این ایوان ها که به نامهای صفا صاحب در جنوب صفا درویش در شمال صفا استاد در مغرب صفا شاگرد در مشرق نامیده می شوند با تزئینات مقرنس سازی و کاربندی یکی از فنون بسیار جالب معماری ایران را بیان می دارد. نمای داخلی صحن مسجد و کاشیکاری های آن مربوط به قرن نهم هجری است که احتمالاً مناره ها نیز مربوط به همین زمان می باشند به طور کلی بنای کنونی مسجد جامع اصفهان شامل بخشهای زیر می باشد:

شبستان مسجد : این شبستان که بر ستون های مدور استوار است که با گچبریهای بسیار زیبا تزئین شده است. این قسمت مربوط به عصر دیلمیان است.

گنبد و چهل ستونهای اطراف آن که در ایوان جنوبی مسجد واقع شده و در فاصله سالهای ۴۶۵ تا ۴۸۵ هجری قمری بنا شده است. این گنبد در زمان سلطنت ملکشاه سلجوقی و وزارت خواجه نظام الملک ساخته شده از نمونه های نادر ساختمان های عصر سلجوقی است. ایوانی که در جلوی این گنبد آجری واقع شده در اوائل قرن ششم هجری بنا گردیده و سقف آن از مقرنس

های درشت ترکیب شده است. این گنبد دارای زیباترین طرحهای تزئینی ساخته شده از آجر و گچ میباشد.

گنبدی که در بخش شمالی حیاط مسجد واقع شده و قرینه گنبد خواجه نظام الملک است در سال ۴۸۱ بنا گردیده است. احداث این گنبد را به ابوالغنائم تاج الملک یکی دیگر از وزرای عصر سلجوقی نسبت می دهند.

ایوان معروف به صفة صاحب که در دوران سلجوقی ساخته شده و تزئینات آن مربوط به عصر قراقویونلو و صفوی است. در این قسمت کتیبه هائی از دورانهای مختلف از جمله صفویان به چشم می خورد.

ایوان غربی معروف به صفة استاد که در عصر سلجوقی بنا شده و در دوره صفویان با کاشیکاری تزئین شده است. در این صفة علاوه بر خطوط ثلث و نستعلیق که به تاریخ ۱۱۱۲ هجری قمری و در زمان سلطنت شاه سلطان حسین کتابت شده عباراتی به خط بنائی بسیار زیبا و با امضاء محمد امین اصفهانی نوشته شده است.

با مطالعه این عبارات و دقت در خطوط بنائی این ابیات بسیار زیبا مشخص می گردد.

چون نامه جرم ما به هم پیچیدند بردند و به میزان عمل سنجیدند

بیش از همه کس گناه ما بود ولی ما را به محبت علی بخشیدند

رو به روی این ایوان، صفة شاگرد قرار دارد که در عصر سلجوقی بنا شده و در قرن هشتم و یازدهم هجری قمری در دوران حکومت ایلخانان و صفویه تزئیناتی به آن اضافه شده است.

این ایوان فاقد تزئینات کاشیکاری است و با مقرنس های آجری تزئین شده است. در این ایوان سنگ مرمر یکپارچه نفیسی است که در اطراف و بالای آن لوحه ها و کتیبه هایی نوشته شده است. در منتهی الیه ضلع شرقی مسجد جمعه صفة عمر واقع شده که کتیبه تاریخی هلال ایوان آن به سلطنت سلطان محمود آل مظفر اشاره می کند. تاریخ این کتیبه ۷۶۸ هجری قمری است و خطاط آن عزیز التقی الحافظ می باشد.

در سقف این صفة خطوط تزئینی و تاریخی به چشم می خورد که با خط بنائی عبارات مذهبی و سازنده بنا به نام مرتضی بن الحسن العباسی الزینبی نوشته شده است. علاوه بر آن در این صفة نام استاد کاران دیگر همچون حسن کاروان کاشیکار و کوهیار الابرقوهی خطاط کتیبه محراب صفة به چشم می خورد.

در شمال ایوان استاد شبستان کوچکی قرار دارد که زیباترین محراب گچبری مسجد را در بر دارد. این شبستان که به مسجد الجایتو نیز معروف است دارای محرابی است که به مثابه گوهری تابناک از هنر ایرانی در جهان از شهرتی عظیم برخوردار است. بر این محراب زیبا نام سلطان محمد خدا بنده ایلخان مشهوری که قبل از تشریف به دین اسلام لقب الجایتو را داشت و بعد از مسلمان شدن خود را خدا بنده نامید و وزیر دانشمند او محمد ساوی و سال ساختمان آن یعنی ۷۱۰ هجری قمری به چشم می خورد.

زیباترین منبر مثبت کاری موجود در مسجد جمعه اصفهان نیز در این مسجد قرار دارد که سال ساخت آن ذکر نشده است. از مسجد اولجایتو به شبستان زمستانی بیت الشتاء می رسیم که به موجب کتیبه سر در آن در زمان تیموریان به دستور عماد بن المظفر ورزنه ای ساخته شده است. به همین علت به شبستان عماد نیز معروف است این شبستان با شکوه دارای ستون های قطور کوتاه و اتاقهای خیمه ای شکل است. در وسط هر چشمه طاق یک قطعه سنگ مرمر شفاف نصب شده که نور شبستان را تأمین میکند.

شبستان جنوب شرقی مسجد که احتمالاً کتابخانه عظیم و مشهور خواجه نظام الملک را در بر داشته در بمباران شهر اصفهان تخریب گردیده که مجدداً به شیوه اول بازسازی شده است.

این اثر نفیس و با شکوه به علت در بر داشتن نمونه های گوناگون ادوار مختلف اسلامی از نظر فنی و هنری اهمیت بسیاری داشته و از شهرت جهانی برخوردار است. این شهرت و نفاست همه ساله گروه های بی شماری از علاقمندان و پژوهشگران را به خود جلب می کند حاصل این مطالعات، مقالات و رسالات و کتب متعددی است که به وسیله معماران و مهندسين و باستان شناسان مشهور جهان و ایران به رشته تحریر در آمد که اغلب آنها به زبان فارسی ترجمه شده اند.

به طور کلی به همان اندازه که میدان نقش جهان و عمارات تاریخی اطراف آن یاد آورد معماری و هنر دوران صفوی است مسجد جمعه و محلات پیرامون آن افسانه زندگی در عهد سلجوقیان و روزگار پیش از آن را بیان می دارد.

